

AUTIK SPEKTR BUZILISHIGA EGA BOLALAR UCHUN INKLYUZIV TA'LIM TIZIMI: MUAMMOLAR, STRATEGIYALAR VA SAMARALI YONDASHUVLAR

Norboyeva Zamira Ravshanbekovna
Alfraganus Universiteti, Pedagogika fakulteti,
Defektologiya yo'nalishi, 4-kurs talabasi
+998933190294

Annotatsiya: Ushbu maqola autizm spektr buzilishiga ega bo'lgan bolalarning inklyuziv ta'lim tizimidagi o'rni, duch keladigan muammolari va ularni hal qilish yo'llariga qaratilgan. Autizmli bolalar uchun ta'lim jarayonida o'qituvchi va otalarning roli, individual yondashuvlar va moslashtirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, autizm, moslashuv muammolari, individual yondashuv, o'qituvchi roli, sensor integratsiya, maxsus ehtiyojli bolalar.

Kirish

Zamonaviy jamiyatning asosiy maqsadi — har bir bolaga, shu jumladan, imkoniyati cheklangan va autizm spektr buzilishiga ega bo'lgan bolalarga, o'z salohiyatlarini to'laqonli ro'yobga chiqarishiga yordam berishdir. Inklyuziv ta'lim, bu maqsadga xizmat qilib, ushbu bolalarning umumta'lim tizimiga integratsiyalashini ta'minlaydi. O'tkazilgan tadqiqotlar, inklyuziv ta'limning nafaqat autizmli bolalarga, balki butun sinf ahliga ijobiy ta'sir o'tkazishini ko'rsatmoqda.

Inklyuziv ta'limning mohiyati va ahamiyati

Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalar, jumladan, nogironligi bo'lgan, shu jumladan autizm spektr buzilishiga ega bolalarni ham qamrab oladigan ta'lim usuli. UNESCOning ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'lim jarayoni bolalarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda tashkil etilishi lozim. Barcha bolalar uchun bir xil

ta'lim imkoniyatlarini taqdim etish, ularni ijtimoiy jihatdan rivojlantirishga yordam beradi va muammolarni hal qilishda samarali yondashuvdir.

Autik spektr buzilishining asosiy xususiyatlari

Autizm spektr buzilishi (ASB) — bu neyron rivojlanishdagi buzilish bo'lib, asosan quyidagi belgilari bilan tavsiflanadi:

. Ijtimoiy o'zaro munosabatda muammolar:

. Autizmli bolalar ko'pincha ijtimoiy signallarni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ularning ijtimoiy interaksionalarida noan'anaviy xulq-atvor va munosabatlar kuzatiladi.

. Kommunikatsiya cheklovlari:

.

. Bu talablar ushbu bolalarning muloqot qilish qobiliyatida ko'rinadi, ba'zida ular og'zaki muloqotni umuman o'zlashtira olmaydilar yoki muloqotda oddiy so'zlarni ishlatishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

. Takrorlanuvchi xatti-harakatlar:

.

. Autizmli bolalar ko'plab takrorlanuvchi harakatlar yoki qiziqishlarga ega bo'lishi mumkin, bu esa ularni ijtimoiy muhitdan chetlashtirishi yoki dars jarayonida muammolar yaratishi mumkin.

. Sensor sezgilar:

. Ko'plab autizmli bolalar ba'zi sensor stimullar (masalan, ovoz, yorug'lik) ga o'ziga xos javob berishadi, bu holat sinfdagi makon va environmentga yaramas ta'sirlar ko'rsatishga olib kelishi mumkin.

.

Moslashuv muammolari

Autizmli bolalar inklyuziv sinflarda quyidagi murakkab muammolar bilan tizimli ravishda duch kelishadi:

Ijtimoiy moslashuvdagi muammolar:

. Tengdoshlariga nisbatan murakkabliklar, do'stlik aloqalarini o'rnatishdagi qiyinchiliklar.

. Sensor sezuvchanlik:

.

. Kuchli ovozlar, yorug'lik, to'qimalar, hidlar kabi sensor stimullarga bo'lg'usi javoblar, bu esa o'yinlar va guruhli faoliyatlarda ishtirok etishda qiyinchiliklar tug'diradi.

. Muloqotdagi muammolar:

.

. Ba'zi bolalarning so'zlashuv qobiliyati cheklangan yoki umuman yo'q bo'lishi; nonverbal ya'ni og'zaki muloqotni tushunishda qiyinchiliklar.

. Davranish bilan bog'liq muammolar:

.

. Ba'zida stereotipik harakatlar va xatti-harakatlardagi nazorat qiyinchiliklari seziladi.

. O'qituvchilarning tayyorgarligi:

.

. O'qituvchilarning autizmli bolalar bilan ishlashga tayyorgarligi kam bo'lishi, bu esa ta'lim jarayonini yanada murakkablashtirishi mumkin.

.

Moslashtirish strategiyalari va samarali yondashuvlar

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi qator strategiyalarni amalga oshirish mumkin:

. Individual ta'lim dasturlari (ITD):

.

. Har bir bolaning xususiyatlari, shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlarga moslashtirilgan ta'lim kursi.

. Sensor integratsiya mashg'ulotlari:

.

. Bu mashg'ulotlar bolalarning sensor stimullarga bo'lgan sezuvchanliklarini kamaytirish, sensor muvozanatni ta'minlashda yordam beradi.

. Vizual qo'llanmalar:

.

. Tasviriy materiallar yordamida darslarni aniq va tushunarli qilish, bu holda autizimli bolalar uchun tushunarli bo'ladi.

. Qo'llab-quvvatlovchi mutaxassislar:

.

. Logopedlar, defektologlar va psixologlar bilan hamkorlikda batafsil xizmatlar ko'rsatish.

. Ota-onalar bilan hamkorlik:

.

. Ota-onalar bilan aloqa holda har bir bolaning rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatish.

. O'qituvchilarni tayyorlash:

.

. O'qituvchilarga maxsus kurslar va seminarlar o'tkazish orqali bilim va ko'nikmalarini oshirish.

.

Xulosa

Autizimli bolalarning inklyuziv ta'limga moslashishi ularning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda muvofiqlashtirilgan ta'lim strategiyalari va samarali metodlar orqali amalga oshirilishi lozim. Bu, nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki ijtimoiy muhitda to'g'ri integratsiyalashuvi uchun ham katta

ahamiyatga ega. Har bir bolaning teng huquqli rivojlanishi va o'zining salohiyatini ro'yobga chiqarishi — inklyuziv ta'limning asosiy vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020.
- Autism Speaks. (2023). "Autism Spectrum Disorder Overview". www.autismspeaks.org
2. Воронкова В.В. (2022). Инклюзивное образование: теория и практика. Москва.
3. Хайдарова Д.М. (2021). "Аутизмли болаларни ижтимоийлаштиришда ота-оналар ва педагогларнинг ўрни", Тошкент.
4. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5).
5. Lindsay, G. (2007). "Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/mainstreaming". British Journal of Educational Psychology.